

Բ Ե Ջ Մ Ե Ա Է Պ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

ԲՆԵԿԸՆ, ՏՆՏԵՍԵԿԸՆ ԵՒ ԲԵՆԵՍԻՐԵԿԸՆ

ԳԻՏԵԼԵՑ

Գ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 11.

1845

ՅՈՒՆԻՍԻ 1.

ԲՆԵԿԸՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆՔԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բ. Կապար :

ԿԱԳԱՐԸ մետաղ մըն է ճերմակ՝ որ կապուտի կը զարնէ, և օդ տեսնելով կը սենայ. կակուղ է և եղունգով կը գծուի, դիւրաւ կը ծեծուի, քիչ տաքութեամբ կը հալի, ու տեսակարար ծանրութիւն ջրէն գրեթէ տասուերկու անգամ աւելի է, որ ըսել է թէ արծաթէն ալ քիչ մը աւելի. բայց շատ աւելի թեթեւ է քան թէ սնդիկն ոսկին ու փլածինը :

Շատ բանի մէջ կը գործածուի կապարը, թէ իբրեւ մետաղ՝ և թէ իր դքսիտը, և իրեն մեծ օգտակարութիւնը դիւրաւ ծեծուիլն ու փշրուիլն է : Եւ արիւրի՝ հետ բաղադրուած կապարով տպագրութեան գրեր կը թափուին. անագի հետ բաղադրուածը աղէկ մածոյց՝ կ'ըլլայ : Իսկ կապարի դքսիտները, որ են քարմարցանկ՝, ապակաբուռ՝, սուսը՝, կը գործածուին ներկարարութեւ ու ապակագործութեւ մէջ : Կապարը զուտ չգտնուիր, հապա զանազան նիւթերու հետ խառնուած կ'եղլէ : Գետնի տակէն հա-

նուած կապարը միայն կապարի ծծումբուտ ըսուածն է. ասիկայ նոր կըտրուած կապարի կընմանի, բայց փշրուին է, ու թէ որ զարնես՝ խորանարդ ձևերով կը փշրի : Սաստիկ կրակով ծծումբը կը զատուի ասկէ, ու մնացածը կուտ կապար կ'ըլլայ : Եւ ծծումբուտ կապարին մէջ այնչափ արծաթ կայ որ անոր համար ալ ետեւէ ըլլալն ու հանելը կ'արժէ. և կը գտնուի հին հողերու մէջ դէզ դէզ և կամ երակ երակ, ինչպէս նաև կրանիւթներէն ինչուան կաւային հողերուն մէջ :

Եւրոպայի մէջ ամենէն շատ կապարի հանք ունեցող երկիրները կըսեալուին Նիգղիա, Գերմանիա, Գաղղիա, Սպանիա, և Խաղաղի մէջ Սալդայ :

Պիշնի :

Պիշնի կարմրագոյն, ծաւալական ու հնոգ մետաղ մըն է. տկար թթուութենով կը լուծուի, և ին-

1 Գ. Antimoine.

2 Լէգի :

3 Սիւր-բոն :

4 Սու :

5 Զինգֆեր :

1 Գ. Cuivre. առ. Պիշնի :

չուան օգոյ խոնաւութենէն ալ դիւ-
րաւ կը ժանգոտի . և ժանկը ծանփա-
կ'ըսուի : ¹ Ենկի հետ բաղադրուե-
լով դեղին պղինձ կամ արօյ ² կ'ըլլայ .
իսկ անագի հետ բաղադրուածը տաճ-
կերէն Բուճ ³ կ'ըսուի , և ասով կը շի-
նուին զանգաւները , թնդանօթներն
ու արձանները : Պղինձը խիստ քիչ ան-
գամամբողջ զանգուածով կը գտնուի .
հապա միշտ պզտի կտորներ , կամ բա-
րակ երակի պէս և կամ թերթ թերթ :
Պղինձին շատ տեսակները կան , բայց
գլխաւորները ասոնք են . ոքսիտա-
խառն պղինձ , ծծմբախառն պղինձ ,
փիրիթեան պղինձ , մոխրագոյն պղինձ ,
և ածխուտ պղինձ : Եւսոնց ընդհանուր
յատկութիւնն է՝ որ եթէ իրենց փո-
շին կրակով աղէկ մը տաքցընես ու
ետքը ժանտաջրի մէջ դնես , ժանտա-
ջուրը կը կանաչնայ . և թէ որ ասոր
մէջ մաքուր ու յղկած երկաթէ թի-
թեղ մը խոթես , վրան բարակ պղինձ
կը կսպէ :

Ոքսիտախառն պղինձը , որ կարմիր
պղինձ ալ կ'ըսուի , ոքսիտ դարձած
պղինձներուն մէջ ամենէն քիչ ոքսիտ
ունեցողն է , և հարիւր մասին 59 մա-
սը պղինձ է : Վոյնը մութ ու փայլուն
կարմիր է , և բիւրեղացածը թափան-
ցիկ կ'ըլլայ : Միշտ ութանիստ ձևով
կը բիւրեղանայ , և կանաչ մար մը
պատած կ'ըլլայ վրան , որ պղնձի ած-
խուտն է : Վը գտնուի նաև աստղի
ձևով ու տձև ու հողախառն զան-
գուածով . շատ անգամ երկաթի ոք-
սիտով խառն կ'ըլլայ ու աղիւսի գոյն
կ'ունենայ . ուրիշ սև տեսակ մըն ալ
կայ որ ձիւթանման կ'ըսուի :

Ծծմբախառն կամ փայլուն պղինձը
պողպատի պէս մոխրագոյն կ'ըլլայ , ե-
րեսը կապտագոյն . սովորաբար զան-
գուածի ձևով կը գտնուի , խիստ քիչ
անգամ ալ թերթ թերթ . խարտեղու
ատեն սաստիկ կը տաքնայ . խիստ դիւ-
րաբեկ ու դիւրահալ է , այնպէս որ

պզտի կտորները ճրագի մը վրայ բռ-
նելով ալ կը հալին . ասոր հետ շատ
անգամ արծաթ կը գտնուի :

Փիրիթեան պղինձը ըսուածը եր-
կրթի ու պղնձի ծծմբուտն է . գոյնը
կանաչագոյն դեղին , կամ ոսկեզօծած
պղնձի պէս է . վրայի գոյնը շատ ան-
գամ կը փոփոխի ու ծիածանի գոյներ
կ'առնէ : Եւսոնց շատ գտնուածը աս
պղինձն է , և զանգուածով կամ ե-
րակ երակ կը գտնուի :

Մոխրագոյն պղինձը շատ տեսակ
մետաղներէ բաղադրած է . դրսի գոյ-
նը ծծմբախառն պղնձին նման է .
բայց ասիկայ շատ դժուար կը հալի ,
և շատ անգամ կանոնաւոր քառանիստ
ձևով կը բիւրեղանայ : Եսոր մէջ ալ
խիստ շատ արծաթ կը գտնուի : Վը-
լխաւոր հանքերը Վաղղիայի , Սա-
ճառաստանի , Թրանսիլուանիայի , Սաք-
սոնիայի մէջ կը գտնուին :

Պղնձի ածխուտը երկու տեսակ է .
մէկը երկնագոյն կապուտ , և Վաղ-
ղիոյ մէջ Իոնի մօտերը ասոր հանքը
կայ . մէկայլ մութ կանաչ , որ Սիպե-
րիայի մէջ շատ կը գտնուի :

Պարզ պղինձը կը գործածուի տնա-
կան անօթներ շինելու , նաւերուն վրայ
պատելու , ու տներուն վրայ ծածկե-
լու . իսկ զէնկով կամ անագով բա-
ղադրուածը շատ աւելի կը գործա-
ծուի : Եւրոպայի գլխաւոր պղնձ-
ահանքերն են Ենգղիայի մէջ Վոր-
նուայլի ու Լանկլսթի հանքերը , Սի-
պերիայի մէջ Ուրալ ու Եւթայ լեռ-
ներունը , Եւստրիայի մէջ Սաճառ-
ստանի ու Թրանսիլուանիայի հան-
քերը , Շուեդի մէջ Ֆահլուի ու
Թերայի հանքերը : Եսիայի մէջ ա-
նուանի են փոքր Եսիայի ու Հայաս-
տանի պղնձահանքերը . նմանապէս
Ղափոնի , Սեքսիկոյի ու Վիլի պղ-
նձահանքերն ալ շատ երեւելի են :

1 Գ.Ղ. Vert-de-gris.

2 Գ.Ղ. Cuivre jaune կամ laiton.

3 Գ.Ղ. Airain կամ bronze.